

II. Nářek nad stářím

II.1 Tvorče milý

- a) Píseň je zapsána v H na vnitřní straně předního předeštlí kodexu. Edice Hanse Rotheho (s. 40 a 63) obsahuje překlad a faksimile textu; digitalizaci pramene provedli Tesař/Kuchař. Transkripce podle Lehára, s následující odchylkou: III,2 panna] pana (se zkratkou pro zdvojené n H, Panna L).
- b) Strofická forma: 8x /8a 8y/8a/8x' /8b/8y' 8b, s několika málo odchylkami ve slabičném schématu. Verše 5 a 7 II. strofy se na rozdíl od odpovídajících veršů jiných strof rýmují. Devítislabičné jsou tyto verše: I,2, I,5,II,2 III,8. Verše I,4, II,6, III,2 a III,4 mají sedm slabik. Verš III,6 je jen šestislabičný. Verše III,5–8 se nerýmují. Hudební znaménka pro versus a repetitio V. a Ro. jsou zaznačeny přímo v textu.
- c) I,7 *Znám to, ež*: doslova: „doznávám (přiznávám) to, že“.
III,2 *panna*: v rukopisu je na začátku slova malé písmeno, míněna zřejmě není sama Panna Maria.
III,5–6: verše se nevztahují výlučně na žal z lásky, nýbrž označují všeobecně nešťastné a těžké životní situace.
III,7–8: Milovník zde promlouvá sám k sobě (topos proklínání vlastního narození). Rozhodně zde není, jak se dřívější bádání domnívalo, míněn Svätý Josef (tak ještě u Lehára, 1990, s. 357).
- d) Píseň lze chápat v první rovině jako nářek nad stářím, který rozvíjí různé tradiční motivy tohoto žánru. Některé formulace však nasvědčují tomu, že významným motivem tohoto nářku je i žal lásky.

Strofa I:

S nadějí, že ve svém žalu najde útěchu, milost a pomoc, oslovuje mluvčí svého „milého tvůrce“. Žal, který nepřestává, činí celý jeho život bezcenným. Svou výpověď, že žil „v temnotách“, přiznává, že se vzdálil Bohu a žil v hříchu. Toto přiznání a prosba o milost jsou základními motivy nářku nad stářím. Oboje je v pozdějším německém lyrickém básnictví často zmiňováno, především v písničích Oswalda z Wolkensteinu, srv. Kl.39, V.1–5:

*Mein seben, hören sünntlich prauch,
mein kossten, smecken lustlich slauch,
mein greiffen, gen, gedenck verdauch
unfrüchtikleich dem herren,
Der himel und erd beschaffen hat [.]*

(Svůj zrak i sluch užívám ke hříchu, / svou chuť, čich utápím v požiticích, svůj hmat, chuži a myšlení promrhávám, aniž bych Bobu, který stvořil nebe a zemi, přinesl plody. Překlad S. Stanovská podle Wachingera, 1995, č. 25, s. 81.)

V Oswaldově písni Kl.I.I,1–12 jsou tyto motivy nejprve uvedeny ve všeobecném významu a poté vztaheny na lyrický subjekt:

*Ain anefangk
an götlich forcht die leng und kranker gwissen
und der von sünden swanger ist,
das sich all maister flissen,
an got, allain mit bobem list,
noch möchten si das end nicht machen güt.
Des bin ich krank
an meiner sel, zwar ich verklag mein sterben,
und bitt dich, junkfrau sant Kathrein,
tü mir genad erwerben
dort zu Marie kindelein,
das es mich haben well in seiner büet.*

(Je –li počátek takový: /dlouhá doba bez boží bázně, se zastřeným svědomím / a obtěžkaný hříchy – / i kdyby se pak snažili všichni mistři, / nemohli by – bez Boha i se uší svou moudrostí – dospět k dobrému konci. / Takovým počátkem jsem poznamenán na duši / ano, nařikám, že musím zemřít, / a prosím Tě, Svatá panno Kateřino / vypros mi tam / u dítěte Mariina, milost/, aby mne ochránilo překlad S. Stanovská podle Wachingera, 1995, č. 18. S. 53.)

Podobné nářky nad lidskou nedokonalostí, které se vztahují na lyrické Já textu, obsahují také písně jednoho z nejznámějších minnesängerů Walthera z Vogelweide, např. jeho „Píseň o stáří“ (L 122,24, vyd. Schweikle, 1998, díl 2, s. 436 a násl.), strofa 2,8–10:

mîn armez leben in sorgen lît, / der buoze wære michel zît (Můj ubobý život je plný starostí, je nejvyšší čas k pokání!; překlad S. Stanovská podle Schweikleho); dále také strofy 3,1–4 und 9–14:

*Wie sol ein man,
der niuwan sünden kan,
hân guot gedingen
oder gewinnen hôben muot? [...]
dô greif ich, als ein tôre tuot,
zer winstern hant rehte in die gluot
und mêrte ie dem tiuvel sînen schal.
des muoz ich ringen,
mit sorgen dîngen.
nû ringe und senfte ouch Jêsus mînen val.*

Jak má člověk, který neumí nic jiného než hřešit, mít naději nebo doufat v milost? [...] / Tak, jako to činí blázní, jsem sáhl levou (tj. špatnou) rukou do žáru ohně, a tím

jsem vždy ďáblu rozmožoval jeho triumfální ryk a jekot. / Proto se teď musím trápit a doufat ve starostech. / Ať nyní Ježíš ulehčí můj skon; překlad S. Stanovská podle Schweikleho).

Strofa II:

Mluvčí písně se s pokorou označuje jako služebník Boží a prosí o zdraví a životní štěstí i v situaci stálého ohrožení smrtí, což je typickým motivem středověké lyriky.

Lyrický subjekt se ohlíží na svůj uplynulý život a mluví o něm jako o době nenaplněné touhy – i tento motiv patří v uvedeném žánru k motivům obvyklým. Touží po útěše a radosti, což jsou motivy vysvětlitelné spíše všeobecně, obrazem „zeleného věnečku“ a motivem „nepřátel v lásce“ směřuje autor spíše k toposu nešťastné lásky. „Zelený věneček“ by tak byl nejen symbolem životní síly, ale také obvyklým obrazem nabízené, vyznané či darované lásky. S motivem věnce se setkáváme např. v písni Walthera z Vogelweide ‚Nemt, frouwe, disen kranz‘ (L 74,20, vyd. Schweikle, 1998, sv.2, S. 278f.) která je známým příkladem této symboliky. Zde je věnec darem milovníka své milované, srv. strofy 1,1–4 und 2,1–3:

„Nemt, frouwe, disen kranz“,
alsô sprach ich zeiner wol getânen maget,
„sô zieret ir den tanz
mit den schoenen bluomen als irs úfe traget.“

(„Přijmi, paní tento věnec“, / tak jsem promluvil ke krásné dívce/ „pak jím ozdoba tanec / svěžími a překrásnými květy, které zřeráslí tvou hlavu“ / Překlad S. Stanovská podle Schweikleho.)

„Ir sít sô wolgetân,
daz ich iu mîn schapel gerne geben wil,
daz beste, daz ich hân.“

(„Iste tak nádherná, / že Vám velmi chci darovat svůj věnec, / nejbežčí, který mám“; Překlad S. Stanovská podle Schweikleho.)

Strofa III:

Smutný žalující dostává útěšnou odpověď z nebe. Může vyjít ze své nouze, symbolizované *mračnem* (srv. strofu I,7) na světlo milosti. Neodpovídá mu však Bůh, nýbrž *panna v anjelské tváři*. Nabízí se zde obraz Panny Marie, která „jako slunce prozařuje mračno hříchu a lidské nouze“ (Tervooren, komentář k Heinrichu z Morungen, píseň I, s. 148). Myšlena však může být i (již zemřelá?) milenka. Tím by se dalo vysvětlit milostně-lyrické ladění písně, což by odpovídalo základnímu motivu v Dantově „Božské komedii“, tedy záchraně básníka „nebeskou“ Beatricí. Skutečnost, že česká píseň reflektuje právě tento motiv, není vyloučena (srv. analogii k ‚Vita nova‘ v písni I.7, str. IV).

Strofa také může popisovat mezní situaci, v níž se lyrický subjekt naší písně rozhoduje mezi lidskou a božskou láskou. Podobný motiv, kdy se lyrický subjekt přiklání k lásce božské, nacházíme v písni Walthera z Vogelweide „Alterston“ (L 67,20; vyd. Schweikle, 1998, sv.2, s. 446 a násl.), srv. str. 4,5–10:

lobe ich des líbes minne, daz ist der sêle leit
und giht, ez sî ein lûge, ich tobe.
der wâren minne giht si ganzer stætekeit,
wie guot si sî, wie si iemer wer.
„Lîp, lâ die minne, diu dich lât
und habe die stæten minne wert!“

(*Chválím –li lidskou lásku, duše tobo lituje/ a říká, je to prý lež, prý nejsem při smyslech./ Pravé lásce duše přičkne naprostou stálost,/jak je dobrá, jak vše přetrvá./ „Človče, zřekni se lásky, která tě opustí,/ a vyznávej stálou lásku!“* Překlad S. Stanovská podle Schweikleho.)

Verše III, 5–8 se dají jen velmi těžko vysvětlit. Motiv, kterým je celá píseň zakončena, totiž proklínání vlastního narození, tradiční vrchol nářku (již u Joba), se myšlenkově dá jen těžko propojit s předchozím textem. Tímto i skutečností, že se verše nerýmují, se text vymyká z myšlenkového charakteru písně. Možná byly tyto verše původně v písni umístěny jinde nebo jsou pozdějším dodatkem. V každém případě se však naskýtá otázka, zda byl tento text, částečně se odehrávající v rovině milostné reflexe a v části III. strofy jen těžko vysvětlitelný, původně koncipován jako nářek nad stářím – nejedná-li se spíše o situaci reflexe nešťastné lásky. Tuto myšlenku by dosvědčovaly nejen verše II, 5–8, ale i již předchozí pojmy jako naděje, útěcha, milost, smilování. I v této souvislosti se mluvčí může dovolávat Boha jako svého pomocníka. (srv. k tomuto písně I.1, I.3, I.6 a I.7).

I „panna v anjelské tváři“ může být v nadsázce míněna jako milenka; již provensálský trubadúr Rimbaut z Vagieras (okolo 1175–1207) opěvuje *vznešenou a přející paní*, ...*z vyšší danou našim tmám* (tj. žalu nevyslyšené lásky) (Vzdálený slavíkův zpěv, vyd. V. Černý, Praha 1963, s. 178). Právě tyto analogie velmi podporují shora zmíněný motiv, který nacházíme u Danta.

O primárně světském charakteru této písně by mohl svědčit i zápis dohromady se světskou písní I,8 (obě písně jsou zapsány na vnitřní straně předního přídeští rukopisu H, rukopis sám obsahuje především latinské a české duchovní zpěvy).

S. Stanovská